Bu http://yordam.manas.kg/ekitap/pdf/Manasdergi/sbd/sbd5/sbd-5-12.pdf dosyesinin HTML versiyasıdır.
Google avtomatik olaraq webi gəzərkən bütün dokomentlərin HTML versiyasını yaradır.
Bu səhifəyə keçid vermək üçün http://www.google.com/search?q=cache:4NbIm4h8nYUJ:yordam.manas.kg/ekitap/pdf/Manasdergi/sbd/sbd5/sbd-5-12.pdf+Sednik+Pa%C5%9Fayev&hl=az&ct=clnk&cd=5&gl=az keçidindən istifadə edin.

Google-un bu səhifələrin müəllifləri ilə heç bir əlaqəsi yoxdur və onların məzmununa görə heç bir məs'uliyyət daşımır.

Bu axtarış terminləri rəngləndirilmişdir: sednik paşayev

Page 1

УЛАМЫШТАРДЫН КЛАССИФИКАЦИЯСЫ [1]

Метин Эргiн
Сельчук Университети
Кыргызчалаган
Айгерим Дыйканбаева
КТМУ Коомдук жана Табигый илимдер факультети
Тiркология бjлiмi

Батыш окумуштуулары легендаларды јзiнчј тiр катары карап классификациялаганы тууралуу Саим Сакаоглу јзiнiн “ Анадолу тiрк легендаларында ташка айлануу мотиви жана бул легендалардын тiр каталогу”(**Sakaoğlu, 1980:10-16**) аттуу чыгармасында белгилеген. Проф. Пертев Наили Боратав эл аралык классификациянын катарында Будапештте кабыл алынган легендалардын классификациясына бираз јзгјртiiлјрдi киргизип, Анадолу тiрк легендаларын тјмјнкiчј классификациялаган:

I. **Жаратылыш уламыштары:**
Акыр заман (кыямат, кайым) жјниндјгi уламыштар.

II. **Тарыхый уламыштар**:
1. Энчилii аттары бар жер-суулар (тоо, кјл, ж.б.) тууралуу;
2. Эл жашаган жерлер (шаар, айыл ж.б.) жјниндј;
3. Ар тiрдii жайлар (чиркјј, мечит, кјпiрј ж.б.);
4. Тарыхый инсандардан же элдерден калган байлыктарга байланыштуу;
5. Эл бийлјјчiлјр жана алардын укум-тукумдары;
6. Чоз кырсыктар (топос суу, зилзала);
7. Атактуу кишилер менен кармашкан укмуштуу жаныбарлар;
8. Согуштар, жесиштер, басып алуулар;
9. Башкаруу системасына каршы кјтјрiлiштјр;

[1] Metin Ergun, Tırk Dınyası Efsanelerinde Değişme Motifi, 1. c., Ankara, 1997, 17-21 s.s.

Page 2

10.Тарыхый маанилii окуялар жана аалымдар (окумуштуу, акын, жол башчы ж.б.),
11. Ашыктык ырларын аткарып, белгилii болгон ырчылар; ий-бiлј мiчјлјрiнiн јз ара алакасы;
12. Ар кандай жоруктары менен тарыхта аты калган “жјнјкјй”

Created with nitroPDF professional
download the free trial online at nitropdf.com/professional

кишилер, мис., койчу, чабан, кызматчы ж.б.
III. Сыйкырдуу адамдар, жаныбарлар жана кічтјр тууралуу уламыштар:
1.
Бешене (маsдай) жазуулары;
2.
Јлім жана аркы дійнј;
3.
Жин-шайтандар жашаган коркунучтуу жерлер;
4.
Жаратылыш, жаныбарларды колдоочу пирлер тууралуу;
5.
Жиндер, перилер, ажыдаарлар ж.б. сыйкырдуу;
6.
Шайтан;
7.
Ооруну жана майыптыкты пайда кылган жандыктар (мис. албарсты);
8.
Сыйкырдуу кічкј ээ болгон адамдар (эмчи-домчу, бакшы, кјзі ачык, арбоочу ж.б.);
9.
Мифтик (Mythique) жаныбарлар жана јсімдіктјр тууралуу баяндамалар.
IV. Диний уламыштар(Boratav, 1982:113)
П. Н. Боратавдын тірк уламыштары боюнча классификациясы французчадан которулуп, "Foklora Dogru" журналында жарыяланган "Тірк уламыштары" аттуу макаласында берилген. Ал макаладагы классификация тјмјнкідій:
А. Атактуу кишилер жјніндј баяндаган уламыштар;
Б. Этиологиялык уламыштар;
В. Фантастикалык жаныбарлар тууралуу баяндаган уламыштар;
Г. Жиндер жана жаныбарлардын пирлери тууралуу уламыштар,
Д. Сыйкырчы жана кјзі ачыктар тууралуу уламыштар,
Е. Олуя жјніндј уламыштар,
Ж. Сійіі темасындагы уламыштар(**Boratav, 1975:12-20**)
А. Рыза Јндердин "Турмушубуздагы Анадолу уламыштары" аттуу эмгегинде жазылган рицензиясында Пертев Наили Боратав јзінін ічінчі классификациясын сунуш кылган. Ал "Oriens" журналында басылып чыккан. Боратавдын аталган классификациясы тјмјндјгічј:

Page 3

А. Олуялар жана алардын кереметтери;
Б. Ар тірдіі аймактардагы этиологиялык жана этимологиялык уламыштар;
В. Сійіі жјніндјгі уламыштар;
Г. Жомок мінјзіндјгі уламыштар(**Borafav&Цnder, 162-166**)
Чигдем менен Атилла Тургай, 8-улуттук психиатрия жана невралогия илимдери конгрессине сунуш кылган докладында белгиліі гана темадагы уламыштарды тјмјнкідій классификациялашкан:
А. Сійіі, ій-білј жана аял-эркек мамилелери тууралуу уламыштар;
Б. Кудай жана сыйкырдуу кічтјр жјніндјгі уламыштар;
В. Адилетсиздик жана мыйзамга баш ийбегени ічін жазага тартуу жјніндјгі уламыштар (**Turgay&Turgay, 1937:447-462**)
Саим Сакаоглу "Анадолу-тірк уламыштарында ташка айлануу мотиви жана ал уламыштардын тір каталогу" атту эмгегинде уламыштардын башкача классификациясын берген. Ал тјмјнкідій:
А. Сійіі;
Б. Кыйын абалдан чыгуу;
В. Адепсиздик;
Г. Кырс мінјз;
Д. Кыдыр жана кишилер;
Е. Ташка айлануу;
Ж. Толук эмес айтылгандар(**Sakaoğlu, 1980:65**)
Ал эми автор "Куштарга айланган адамдар тууралуу уламыштар"

Created with nitroPDF professional
download the free trial online at nitropdf.com/professional

деген дагы бир докладында уламыштарды тјмјнкічј тартуулаган:
А. Јз калоосу менен кушка айлангандар;
Б. Башкалардын каргышы менен кушка айлангандар;
В. Эки жактын калоосу менен кушка айлангандар;
Г. Аргасыздан кушка айлангандар;
Д. Башка себептер менен кушка айлангандар(**Sakaoğlu, 1985:450-456**).
Тірк уламыштары боюнча кјптјгјн макала жазган Мехмет Јндер
“Кония
фольклорундагы
уламыштардын
келип
чыгышы”
аттуу
докладдында белгиліі сандагы уламыштарды классификациялоого
далалат жасаган. Анын классификациясы тјмјндјгічј:

Page 4

А. Жер аттары;
Б. Олуя уламыштары;
В. Тарыхый окуялар жана согуш;
Г. Тоо, булак, суу сыяктуу табигят кјрініштјрі;
Д. Ооруу-сыркоо, ден-соолук жана табият кырсыктырына
байланыштуу уламыштар (**Цnder, 1985:31-37**).
Ал эми Билге Сейидоглу “Эрзурум уламыштары” аттуу эмгегинде
192 уламышты іч топко бјліштiргјн. Андагы уламыштар жер-суулар
тууралуу болгондуктан, классификация да ошолор менен байланыштуу.
Сейидоглунун классификациясы тјмјндјгічј:
1. Диний жайлар жјніндјгі уламыштар:
А. Мечиттер жјніндј айтылган уламыштар;
Б. Касиеттіі мазарлар тууралуу болмуштар;
В. Теккелер, мюриддер тууралуу уламыштар;
Г. Кімбјздјр тууралуу уламыштар;
Д. Сепилдер тууралуу айтылган уламыштар.
2. Ійлјр жана адамдар жашаган жерлер жјніндјгі
уламыштар:
А. Албарсты жана перилер тууралуу уламыштар,
Б. Кјпірјлјргј байланыштуу уламыштар,
В. Тегирмен тууралуу уламыштар,
Г. Ійлјр жјніндј айтылган уламыштар,
Д. Мончолор жјніндј айтылган уламыштар,
Е. Кафе жана чайхана тууралуу айтылган уламыштар,
Ж. Керемет ээлеринин уламыштары,
З. Айылдар тууралуу уламыштар,
И. Кудук тууралуу уламыштар,
К. Ээси бар (жиндер ж.б. жашаган) жерлер тууралуу
уламыштар
3. Табият жана талаалар тууралуу уламыштар:
А. Булак тууралуу уламыш,
Б. Тіздіктјр тууралу уламыштар,
В. Кјлдјр жана шаркыратмалар тууралуу уламыштар,
Г. Ысык булактар тууралуу уламыштар,
Д. Іскірлјр тууралуу уламыштар,
Е. Дарыялар тууралуу уламыштар,

Page 5

Ж.
Таштар
жана
аскалар
тууралуу
уламыштар(**Seyidoğlu,1985**).
Хасан Јздемир III. Эл аралык тірк фольклору конгрессинде
окулган докладында этиологиялык тірк уламыштарын мындайча
классификациялаган:

Created with nitroPDF professional
download the free trial online at nitropdf.com/professional

А. Ааламдын пайда болушу;
Б. Асмандын жаралганы;
В. Метеорологиялык кубулуштар;
Г. Адам баласы жана маданият этиологиясы;
Д. Жаныбарлар;
Е. Јсімдіктјр;
Ж. Тіркиянын географиясы жана топономикасы тууралуу уламыштар;
З. Аты -жјні жана ылакап аты (псевдоним тууралуу) уламыштар (**Цzdemir,1986:305-310**).

Уламыштардын эпикалык жанрдагы башка тірлјр менен болгон байланышы (Ergun, 1997:46-49).

А. Уламыш жана мифтердин байланышы:

Уламыш менен мифтер бирбирине бир топ жакын келет. Мифтер жаратылыш же космогониялык объектилер жана кубулуштарды фантастикалык тірдј оздон оозго айтып келген чыгармалар. Мифтерде, асман телолору жана кубулуштарына карата адам баласынын тішініктјрі чагылат. Миф, адам баласынын диний ишеним системасында орун алган. Алар табигый кубулуштардын адам баласынын аs сезиминде болгон белгилиі јзгјріілјрдін чагылышы болуп эсептелет (**Sakaoğlu, 1985:21-22**). Уламыштар болсо реалдуу адамдар жјніндј же турмушта болгон окуялардын негизинде келип чыккан. Байыркы адамдар тарыхый окуяларды аsгеме тіріндј бирбирине баяндап келген. Бул окуялар мезгил јткјн сайын муундан муунга айтылып отуруп уламышка айланган.

Мифологиялык аsгемелер байыркы заманда пайда болгон. Мифтин жана мифологиялык каармандын тарыхый доорун белгилјј мімкін эмес. Ал эми уламыштар кийинки мезгилдерде келип чыккан. Кээ бир уламыштардын каармандарынын жашаган доорун жана окуянын болгон мезгилин аныктоого болот.

Уламыштар мифтерден айырмаланып, реалдуу келет. Мифтерде кыял, фантазия менен болгон байланыш басымдуулук кылат.

Page 6

Уламыштарда болсо чындык, реалдуу нерселер менен болгон байланыш даана байкалат. Мифтердин негизги объекти-жаратылыш, космос; уламыштардыкы болсо-коом.

Мифтерде да, уламыштар да фантастикалык, элестіі элементтер јтј кјп. Бирок бардык мифтерде фантастика орун алса, уламыштардын кээ бирјјлјріндј фантастикалык элементтин болбой калышы ыктымал. Мифтерде фетишизмдин жана тотемизмдин элементтери орун алса, уламыштарда болсо жогоруда айтылган элементтер кјп кезикпейт. Мифтердин негизги темасы кудай жана анын жашоосунда топтолсо, уламыш каармандары тарыхый инсандар болуп эсептелет.

Б. Уламыш менен жомоктун байланышы:

Фантастикалык, кыялый элементтер жомоктордо да, уламыштар да бар. Бирок булардын кјрініші экјјндј tes ар башка. Мисалы, “ташка айлануу” жомоктордо да, уламыштарда да кјп жолуккан мотив. Жомоктордо ташка айлануу сыйкырчы, пери, жез кемпир сыяктуу кара кічтјр тарабынан, алардын сыйкырдуу таягы аркылуу жізјгј ашат. Уламыштарда бул айлануу кандайдыр бир фанатасикалык жол менен ишке ашат.

Уламыш менен жомок ойдон чыгарылган болсо да, жомоктордо

Created with nitroPDF professional
download the free trial online at nitropdf.com/professional

адамдын ташка айлануусу жалган, ойдон чыгарылган тірдј кабыл
алынат. Легендаларда болсо чындыгында эле болгону баяндалат жана
угуучулар аны јтміштј реалдуу болгон окуя катары угушат.
Уламыштарда
ташка
айлануунун
чыныгы
окуя
катары
кабыл
алынышынын бир топ себеби бар. Биринчи себеби- жомоктордо
ташка айлануунун эч кандай негизи, эч кандай белгиси жок.
Уламыштарда болсо, бул кубулуштун орду, мекени белгиліі; адамга
окшогон жана ошол уламыштын пайда болушу кандайдыр бир таш, аска
менен байланыштуу болот. Башкача айтканда, таштар, аскалар
баяндалган уламыштын кібјсі катары ортого чыгат.
Экинчиси, уламыштарда ташка айланган адам ошол бойдон калат
жана уламыш ошол жерде бітјт. Жомоктордо болсо каарман кайрадан
жанданып душмандарына каршы кірјшјт жана акыры бактылуу болуу
менен бітјт (**Ahmedov, 1958:11-12**).
Корутундулап айтканда, уламыштар чындык катары кабыл алынса,
жомоктор кыялый, фантастикалуу тірдј баяндалат.
Уламыштар жергиликтіі, б. а. элдик болуп эсептелет. Ал эми
жомоктор, тагыраак айтканда, жомоктордо орун алган мотивдер эл
аралык болуп эсептелет. Бирок кээ бир уламыштарда да эл аралык
мотив жана тірлјр болушу мімкін (**Paşayev, 1985:11-12**) Мезгил јткјн

Page 7

сайын кээ бир уламыштар жомокко айланышы, жомок катары
баяндалышы ыктымал. Мисалы, тіркмјндјрдј "Солтан Санжар",
"Сыяхат", "Кјнеіргенжин минарасы" ж.б. уламыш-жомоктор буга
јрнјк катары берилет (
Баймырадов
, 1982:61).
Уламыштар жомоктор сыяктуу дайым эле, каалаган убакта айтыла
бербейт. Белгиліі бир окуяны же нерсени биліі же тактоо зарыл
болгон учурда гана баяндалат. Жомоктор болсо каалаган учурда айтыла
берет.
Уламыштардын мезгили белгиліі. Окуя качан болгонун аныктоого
болот. Ал эми жомоктордун жазылган мезгили белгисиз болот. Тарыхы
жана жаралган доору белгисиз мезгилде, болгон окуяларды баяндайт.
Бир топ уламышта окуянын орду белгиліі болсо, жомоктордо белгисиз.
Уламыштардын кјбінін темасы диний болсо, жомоктордун баары
диний эмес.
B. Уламыш менен эпостун байланышы:
Уламыштар
менен
эпостордун
ортосунда
окшоштуктар
да,
јзгјчіліктјр да бар.
Кээ бир уламыштардын мазмунун башка элдерге таандык
уламыштарда кјрј алабыз. Ал тургай эпостор элдик болот, алардын
јзгјчјліктјрін башка элдерден жолуктурбайбыз.
Кээ бир эпостор кјлјмін кичирейтип уламышка айланып кетиісі
ыктымал.
Эпостордун баары белгиліі тарыхый окуяны баяндайт. Мындай
кјрініш уламыштардын баарында эле кјрінбјйт.
Кээ бир уламыштарда олуячылык кездешкени менен эпостордо
болбойт. Эпостор элдик баяндама болгондуктан олуя жана диний
јзгјчіліктјрі жок.
Эки жанрдын чыгармалары реалдуу кјрініш катары кабыл алынат.
Бир гана космогониялык кјрініштјрді баяндаган кээ бир уламыштарда
реалдуу кјрініш кездешпейт.
Уламыштарда унчукпаган жоош дербиш тиби , ал эми эпостордо
баатыр, аскер алп тиби орун алган.

Created with nitroPDF professional
download the free trial online at nitropdf.com/professional

Кээ бир уламыштар эпостордун ичине киргизилип ооздон-оозго
айтылып бігінкі кінгі чейин келди. " Кјр оглу" эпосундагы "Кыр ат"
жініндігі уламыш мунун далили боло алат.
Г. Уламыш менен элдик поэманын байланышы.
Уламыштар менен элдик поэмалардын кјп окшоштугу жок. Жалгыз
гана мезгил јткјн сайын кээ бир элдик поэмалар уламышка айланып

Page 8

кеткен. Ыр тіріндігі бјлімдјр унутулуп окуя гана кара сјз тіріндј
баяндала баштаган. Анадолунун бир топ аймагында "Шах Исмаил"
элдик поэмасы уламыш тіріндј баяндалат. Бул элдик поэманын ыр
тіріндігі бјлімдјрі мезгили менен унутулуп окуянын корутундусу
уламышка айланган.
Кээ бир элдик поэмалардын каармандары уламыштарда да каарман
боло
берет. Тагыраак айтканда,
элдик
поэмалардагы
сійіктіі
каармандарынын тегерегинде уламыштар келип чыгат. Буга мисал
катары јзбектерде баяндалган "Ширин кыз" уламышы менен
тіркмјндјрдј
баяндалган
"Ферхат
сепили"
жана
Йозгаттын
айланасында баяндалган "Лейла жана Межнун" уламыштарын атоого
болот (**Karadavut, 1992**).

ПАЙДАЛАНЫЛГАН АДАБИЯТТАР

AHMEDOV M. M., **Azerbaycan Halg Efsanelerinde Aile-Meiset Movzusu**, Bakı, 1958, 11-12 s.
БАЙМЫРАДОВ Аманмырат, **Туркмен фольклор прозасынын тарыхый эволюциясы**, Ашхабат, 1982, 61 б.
BORATAV P. N., "Ali Riza Цnder, **Yasayan Anadolu Efsaneleri (Legendes Vivantes d'Anatolie)**", Oriens, X(1), 162-166 s.
BORATAV Pertev Naili, "**Turk Efsaneleri** ", Folklora Dogru**,** 35, 1975, 12-20 s.
BORATAV Pertev Naili, **100 Soruda Halk Edebiyatı**, İstanbul, 1982, 113 s.
ЗIĞDEM Atilla Turgay, " **Anadolu Тьrk Efsaneleri Ьzerinde Psiko-Sosyal Bir Calışma**", İzmir, 1973, 447-462 s.
ERGUN Metin, **Тьrk Dьnyası Efsanelerinde Değişme Motifi**, 1. c., Ankara, 1997, 17-21 s.s.
KARADAVUT Zekeriya, **Yozgat Efsaneleri (İnceleme-Metin),** Konya, 1992 (Басылбаган мастер диссертациясы).
ЦNDER M., " **Konya Folklorunda Efsanelerin Olusumu**", Тьrk Halk Edebiyatı ve Folklorunda Yeni Gцrьşler, Ankara, 1985, 31-37 s.
ЦZDEMIR Hasan, "**Etiyolojik Тьrk Halk Efsaneleri**", III. Milletlerarası Тьrk Folklor Kongresi Bildirileri, Halk Edebiyatı, Ankara, 1986, 305-310 s.
PAŞAYEV Sednik, **Azerbaycan Efsanelerinin Цğrenilmesi**, Bakı, 1985, 11-12 s.
SAKAOĞLU Saim, **Anadolu-Тьk EfsanelerindeTaşa Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu**, Ankara, 1980, 10-16 s.
SAKAOĞLU Saim, **"İnsan Asıllı Kuş Efsaneleri**", Тьrk Halk Edebiyatı ve Folklorunda Yeni Gцrьşler, Ankara, 1985, 450-456 s.
SEYIDOĞLU B., **Erzurum Efsaneleri, Erzurum'da Belli Yerlere Bağlı Olarak Derlenmiş Efsaneler**, Ankara, 1985.

Page 9

Created with nitro PDF professional
download the free trial online at nitropdf.com/professional

Pir Sultan Ocağı

Sendik Paşa Pirsultanlı\Azerbaycan-Gence

Pir Sultan Ocağı

Durnalar
Bağdatın her günü kan imiş tamam,
İlkbaharda gelicek mi durnalar?
Deşti-Kerbelada, imam yolunda,
Şehit olub ölücekmi, durnalar?

Bombalardan alev düşse yuvaya,
Çınlayıp bir anda kalkıp havaya
Eller bomboş girecek mi savaşa?
Yerle göğü bölücek mi durnalar?

Sabah-akşam yollarını beklerem,
Saklı sırrı yüreğimde saklarım,
Durnalırın her kahrını toplarım,
Sednik, bunu duyucak mı, durnalar?

Bu ses.

Bu ses eski yuğcuları andırır,
Bu ses Bağdadın mı, yoksa durnanın?
Bu ses, seni, beni, onu yandırır,
Bu ses Bağdadın mı, yoksa durnanın?

Alevlerin, tüstülerin içinde,
Şu Bağdat gözüker, durna gözükmez,
Tıpkı Güneş sönmüş, dünya gözükmez,
Bu ses Bağdadın mı, yoksa durnanın?

Küçük, büyük, "Kara taş"ta ağlıyor,
Çeşmeler yerinde alev çağlıyor,
Bu ses benim yüreğimi dağdıyor,
Bu ses Bağdadın mı, yoksa durnanın?

Created with nitroPDF professional
download the free trial online at nitropdf.com/professional

Bakın, yüceboylu hurmalar yanmış,
Vaqif ten habersiz "Durnalar" yanmış,
Mekke, Medinimez, bak neler yanmış,
Bu ses Bağdadın mı, yoksa durnanın?

Belki ağıt diyen öyle durnadı,
Kuş da ağıt diyor, bu ne dünyadı,
Zann etme ki, Sednik sesi duymadı,
Bu ses Bağdadın mı, yoksa durnanın?

İhtiyarlaşma.

Toy düğün de "Ruhani"ye kim oynar,
İhtiyarlaşma Sednik im amandı.
Her mecliste kendi sesin, sedan var,
İhtiyarlaşma Sednik im amandı.

Vakit vardı, güldürürdüm, gülerdim,
Ağlıyanın göz yaşını silerdim,
Bin dert varsa, binbir ilaç bilirdim,
İhtiyarlaşma Sednik im amandı.

Şahin dim, terlan dım sındı kanadın,
Kalbini zamansız kana boyadın,
Çok vasıflı güzellerden doyamadın,
İhtiyarlaşma Sednik im amandı.

Şu ana kadar kez okundu

16.02.2007

ANADOLU ALEVİLİĞİNDE OCAK SİSTEMİ ve DEDELİK KURUMU
ALEVİ BEKTAŞİLİĞİN TARİHİ KÖKENLERİ - İrene MELİKOFF

Arama

Google Arama

Emek Haberleri

Created with nitroPDF professional
download the free trial online at nitropdf.com/professional

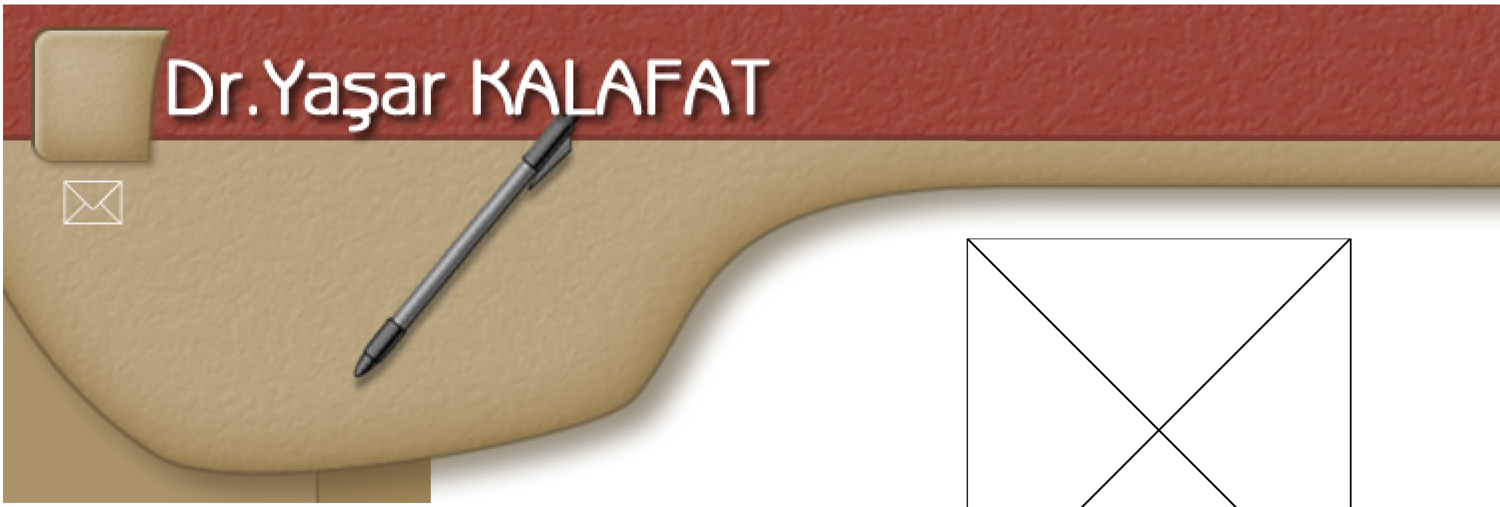

11 Mayis 2008

AĞRI DAĞININ MİTOLOJİK BOYUTU VE TÜRK KÜLTÜRLÜ HALKLARDA DAĞ KÜLTÜ (03.01.2008)

AĞRI DAĞI'NIN MİTOLOJİK BOYUTUVETÜRK KÜLTÜRLÜ HALKLARD DAĞ KÜLTÜ

GİRİŞ; Dağ, Türk kültür coğrafyasında halk inançları itibariyle sözlü kültürümüzde de geni yer tutan bir kült oluşturmuştur. Bu coğrafyanın Türk kültürlü halklarındaki dağ içerikli inançlar, Eski Türk İnanç Sisteminden geldiğine dair bir hayli kanıt vardır. Bununla beraber dağ kültünün izlerini, farklı formatla da olsa diğer bazı dinlerde de görmek mümkündür. Biz bildirimizde anılan inanç sistemindeki dağ kültünü kısaca tanımladıktan sonra, Ağrı Dağı etrafında yoğunlaşarak örneklemeler yapmaya çalışacağız. İrdelememizi daha ziyade Azerbaycan yazılı kaynaklarından yapıyoruz. Bu tercihi yapmamıza yol açan nedenler arasında, Türkiye'de fazla bilinmeyen kaynakları ve malzemeyi de tanıtmak vardı. Ayrıca Türkiye'den yapabildiğimiz tespitlerin yorumunu, daha arkaik dönemlere götürebilmek için bu bilgi tabakalaşmasına girmek gerekiyordu.

METİN; Türklerin eski dini hayatlarını, Gök Tanrı İnancı, Atalar Kültü ve bunların yanı sıra Tabiat Güçlerine İnanma teşkil ediyordu. Eski Türkler tabiatta bazı gizli güçlerin varlığına inanırlarke kâinatın ruhlarla dolu bir âlem olduğuna da inanırlardı. Celal Beydili'nin de belirttiği gibi, Türk toplumunun medeniyeti, dini dünya görüşü ve inanışları ile alakalı ve iç içe idiler. Bu dini-mitolojik dünya görüşü ve sisteminde yer alan ve tabii objelerin birer tecesümü olan izi/ iye, yiye/eye adı taşıya hami/koruyucu ruhlar vardı. (Celal Beydili (Memmedov) "Eski Türklerde Gizli Tabiat Kuvvelerine İnanma/İzi-İye İnancı" **Azerbaycan Şifahi Xalq Edebiyatına Dair Tedqiqler,** XI sf. 119–134, Bakı 2002) Ancak Beydili'nin açıklamasında iyelerin habis fonksiyonlarına dair bilgi varken, özelde habis iyelere dair malumat yoktur. Biz Ak iye diye tanınan, koruyucu diye bileceğiz iyelerin yanı sıra bir de adeta şerlerin temsilcisi olan Kara İyelerin de oldukları kanaatindeyiz. Koruyucu iyelerin bu vasfı için onlara kanlı ve kansız kurbanlar verilebilirken, bunlar, yardımlarından mahrum etmek suretiyle uyarıc ve zarar verici de olabiliyorlardı. Bu konuda Ramil Eliyev, Altay tasavvurunda "dağ ruhları insanları cezalandırabilir, hayvanları kırabilir, onlara tufan, pis hava gönderebilir. Bu o zaman baş vererdi ki on kurban kesilmirdi. Ona göre de Altay ruhu için ağ koyun kesirdiler, dağa taraf süt atardılar. Pendiri Altay ruhu için piramide şeklinde hazırlayıp dağın zirvesine qoyardılar." (Remil Eliyev, "Efsenelerde Dağ Kultunün Struktü-Semantık Fonksiyonlarına Dair", **Azerbaycan Şifahi Xalq Edebiyatına Dair Tedqiqler XXI,** Bakı 2006, sf. 15–38.) Dağlara saçı yapılması konusunda bizim bizzat yaptığımız tespitlere girmek istemiyoruz (Yaşar Kalafat, "Çorum ve Çevresi Merkezli Türk Kültürlü Halklarda Saçı", **Osmanlı'dan Cumhuriyete Çorum Sempozyumu, 23–25 Kasım 2007**) Biz bunların tanrılar olarak tanımlamanın da doğru olmayacağı konusunda C. Beydilli ile hemfikiriz. Bize göre de Tanrı sistemin başında idi. Beydili, iyelerin müstakil objeler ol

Created with nitroPDF professional
download the free trial online at nitropdf.com/professional

yetki ve pozisyon hiyerarşisi konusunda fazla bir açıklama yapacak durumda olmamakla beraber, derlenilen menkıbeler göstermektedir ki, Od iyesinin yol açtığı yangın karşısında su iyesi söndürücü tavır alabiliyor. Bazen od, su ve kişioğlu iyeleri farklı birleşimler sergileyerek kuvve gösterisinde bulunabilmektedir. Tasavvuf bilginlerinin Anasırı Erbaa konusunda, kuvveler itibariyle yaptıkları çalışma konunun diğer önemli bir boyutudur. Bu konuda zaman zaman aktarmalar yapmış olmakla birlikte şimdi bu konuya girmek istemiyoruz. Bu arada bizim halk inançlarını izleyerek çıkabildiğimiz sonuçlara bakarak kişioğlunun da iyesi olduğu söylenilebilmektedir. (Yaşar Kalafat "Halk İnançlarımızda Göğe Kaldırma Dini Pratiği, Damadın Göğe Kaldırılması" **3. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kongresi Bildirileri,** Ankara 1997 sf. 133–140) Beydili'nin alan çalışmaları da yaptığı bilinirken, kaynak olarak incelediğimiz çalışması iye konusunda yapılmış uzman çalışmalarının yorumlanması şeklindedir. **Esasen Yer İyesi, Kaya İyesi**, **Mağara İyesi ile Dağ İyesi'**nin soyutlanmasının zorluğunu gösteren efsaneler de vardır. Bu tespit bir noktada, **Orman iyesi** ve Ormandaki çok sayılı değişik iyelerin bir arada olmaları örneğinde olduğu gibidir. Sosyal mitolojinin gelişim safhaları itibariyle taş, taş yığını, kaya dağ bağlantısını kurabilen çalışmaların varlığı biliyoruz. (Remil Eliyev, "Efsenelerde Dağ Kultunün Struktü-Semantık Fonksiyonlarına Dair" **Azerbaycan Şifahi Xalq Edebiyatına Dair Tedqiqler XXI**, Bakı 2006, sf. 15–38) Dağlara saçı yapılması. Bu seyri Anadolu halk mistisizmi itibariyle de örnekleme imkânımız da vardır. Örneklemek gerekir ise, "Sis Dağı-Gelin Kaya Efsanesi" de Görele yakınındaki Sis dağında sırtındaki bebeği ile hayvanlarını otlatan gelin kaynanasının ona karşı olan tutumundan çok çekmektedir. Hayvanını kayıp eden gelin hayvanını bulamadan dağa sis çöker. Bunun üzerine gelin, " Tanrım ya beni kuş et uçur, ya da taş et dondur" der ve oracıkta sırtındaki yavrusu ile taş kesilir. (Cahit Kavcar-Mehmet Yardımcı, **Efsanelerimiz İnönü üniversitesi Efsane Derleme Yarışması**, Malatya, 1990 sf. 2–23) Keza, "Amanos Dağı Efsanesi" de Kırıkhan'da bir birlerine âşık iki genç oba farkı nedeni ile evlendirilmezler. Damat adayına Amanos dağından bir geçit sağlaması istenir. Yol yapılmaya uygun bir dar boğaz bulan damat adayı, buradaki dev kayayı kaldırmaya çalışırken, yağmur yağar toprak kayar ve âşık genç kayanın altında kalarak hayatını yitirir. Sevgilisinin kayanın altında kalarak öldüğünü duyan gelin kayanın üzerine çıkar ve sevgilisinin ismi olan Osman'ın ismini söyleyerek "Aman Osman/Amanos" diye bağırır. Amanos ismi Aman Osman'dan çıkmış olur. (Cahit Kavcar-Mehmet Yardımcı, **Efsanelerimiz İnönü üniversitesi Efsane Derleme Yarışması**, Malatya, 1990 sf. 155–116) "Şarık-Şivan Efsanesi"nde, Olay Palu'da geçmektedir. Bu iki kardeşten Şivan erkek olup çobanlık yapmaktadır. Otlattığı hayvanlarının sütündeki besleyici gücün sırrını saklamaktadır. Kız kardeşi kendisini takip eder ve onun sürüsü ile göğe kaldırılıp, bir süre sonra yere indirildiğini görür. Aynı efsanede sepetle su taşıyıp dağ tepesinde kulübe yapan, akşam olunca da gökyüzüne çekilip sonr tekrar yeryüzüne bırakılan bir şahıs vardır. Onu da takip ederek sırrının açıklanmasına sebep olurlar. Sırlarının açıklanması üzerine Şivan kendisinin ve kız kardeşinin canını alması için Allah'a dua eder. Duası kabul görür ve iki kardeş Murat Çayının iki yanında oluşan 2 tepedeki mezarlarında yatmaktadırlar. (Cahit Kavcar-Mehmet Yardımcı, **Efsanelerimiz İnönü üniversitesi Efsane Derlem Yarışması**, Malatya, 1990 sf.140–141) Halk tasavvufunda sır dağları da kapsayan bir olgudur. Ancak biz, Ağrı dağı merkezli arayış ve tespitlere dönmeyi yeğliyoruz.

Dağın yüksekliği itibariyle, Tanrı yukarıda olduğu inancından hareketle O'na yakın olduğu inancı vardı. Yüksek dağların tepelerinde insanın kendisini Tanrıya daha yakın hissedeceği inancı yaygındı. **Kao-ı Türkleri**nin bir efsanesine göre kağan kızını Tanrı ile evlendirmek isteyince ve kızını yüksek b dağa emanet eder. Efsaneye göre Tanrı erkek **kurt** donuna girerek kız ile evlenir, bu evlilikte **Tölös Türkleri** çoğalırlar. Kurt ve dağ bağlantılı türeyiş mahiyetli benzeri bir efsane de **Gök Türkler**e aittir Kök Türklerdeki dağları ve mağaraları kutsal bulma inancı, onların atalarını korudukları için buradan gelmektedir. Kök Türkler dünyanın dayağı olarak tasavvur ettikleri ulu dağlara **Kadir Kan** adını verirlerdi. Bu dağların dünyanın direkleri olduğu inancı İslami kaynaklarda da yer almaktadır. Bir **Uygur Türk** efsanesine göre, Uygurlar gökten dağ üzerine inan kutsal bir ışıktan meydana gelmişti. B tür efsanelerin bir tezahürü olarak, Altaylarda yaşamakta olan **Beltır Türkleri**nde ayinler dağ tepelerinde yapılır, dağ iyesi ve ata ruhlarına kurbanlar burada kesilir. Altay Türklerinde Altay Dağlarına '**Kayın Babamız'** denilmesi, anne tarafından soylarının bu dağdan gelmiş olduğu inancında kaynaklanmaktadır. **Altay Kişi**, sıkıntılarından kurtulmak ve muhtemel sıkıntılara karşı korunmak için Tunceli'nin Alevi inançlı Müslüman **Zazaları**nda Düzgün Baba dağında olduğu gibi, **Altın Dağ**a dönüp dua etmektedir. **Hun Türkleri**nden itibaren Türklerin kurbanlarını yüksek dağların tepesinde kestiklerini biliyoruz. Türk mitolojisine göre **Demir Dağı** dünyanın merkezinde ve 7 katlıdır.

Yer iyeleri kapsamında düşünülen **Dağ İyesi**, **Dağ kültü'**nün oluşmasını hazırlarken, inanç sistemind her boy veya tayfanın bir kutsal dağı, bir kutsal hayvanı ve bir de kutsal ağacı vardı. Bu dağlar özel kutsiyet kazanıyor ve ata muamelesi görüyordu. Bu inancın Azerbaycan ve Anadolu'da da izleri görülebilmektedir. "**Teleut, Teles** ve **Abakan** Türkleri Özlerine yahın dağlardan birini Tanrı koruyuc ruh ya da büyük ata sayırdılar. Qadim Türkler dağ ruhları

Created with
nitroPDF professional
download the free trial online at nitropdf.com/professional

dağları özüne doğma onu **tös-taq** (ecdat dağ), ulu taq (büyük dağ, aru-tös (temiz ecdat) adlandırırdılar (Remil Eliyev, "Efsenelerde Dağ Kultunün Struktü-Semantık Fonksiyonlarına Dair", **Azerbaycan Şifahi Xalq Edebiyatına Dair Tedqiqler XXI**, Bakı 2006, sf. 15–38) Anadolu'da **Dumlu Baba, Hasan Baba, Ak Baba, Çoban Dede, Parmaksız Sarı Baba,** gibi birçok dağ ve tepe baba veya dede ismi ile alınırken, bunların tepelerinde muhakkak ismini aldıkları bir ulu zat yatmaktadır. Keza Varto yöresinde **Kao-ı Türkleri**nin yaradılış efsanesini andıran manevi top atışları ile ünlü **Güm-Güm Baba**'ya adanılmış bey kızı efsanesi anlatılır. (Yaşar Kalafat**, Doğu Anadolu Eski Türk İnançlarının İzleri**, Ebabil Yayınları 5. Baskı, Ankara 2006, sf.22–54) Zengilan-Azerbaycan'daki, Hankızı olarak bilinen yüksek dağın ismini hanın güzel kızının yalnızlığını bu dağda geçirmesinden aldığı ifade edilmektedir (Sednik Paşa Pirsultanlı, **Elden Obadan Eşittiklerim**,, Agah, 2005, **sf.** 138) Bununla beraber dağ-totem bağlantısını henüz yeterince yansıtamadığımızın farkındayız. Ağrı dağı'nın etimolojisine gelince,"Çeşitli tarihlerde Ağrı'ya; Argı, Han Argı, Han Ağrı, Arguri, Arkuru, Ark Dağı, Ağrı denilmiştir. Selçuklular buraya yerleştikten sonra Eğri Dağ, bilahare Ağrı Dağ adını aldı. Zamanla, Ağrı Dağ şeklini dönüştü. Halk bazen Kire/Kıra olarak da ad aldı." Denilmektedir. (İsmet Alpaslan, **Her Yönüyle Ağrı**, Ankara, 1995 sf. 20) Han Ağrı tanımı bize, dağlar arasındaki sosyal stat veya hiyerarşiyi ve Arkuru ismi de Dede Korkut destanında ki Arkuru yatan kara dağı hatırlattı. Kire veya kıra ise bölgenin yerel dilinde ağrı, sızı, azap çekmek türünden bir anlam içerir. Bizim için bu tespit fevkalade önemlidir. Ağrı ve kıra farklı kelimeler olsalar da halk kültürü dilinde ortak ihtiyacı karşılıyorlardı. Bu husus anadili farklı da olsa bölge halkının tasavvur dilinde ortak olduklarını göstermektedir ki kültür coğrafyalarının bu özellik ortak karakterleridir. İran'dan tespitini yaptığımız Ağrı ile ilgili bir yılan efsanesine göre Eleyiz Dağı ile Ağrı Dağı yılanları arasında savaş çıkar. Savaşta Ağrı Dağı yılanlarına süt vermek suretiyle yardım eden bir çoban ve onun ailesi yılanlar âleminin hükümdarının kararı ile '**Ocak**' olurlar. (Yaşar Kalafat "Vatan–İran-Turan Hattı ve Caferi Türklerde Halk İnançları" **Türk Dünyası Araştırmaları**, Haziran 1997 S. 108 sf. 33–101).Dağ-yılan bağlantılı Abdulesker Efsanesi'ne göre, düşmandan kurtulmak için çırpınan çaresiz kız, dağdan kendisini atarken kayalara takılan **saç**ları onu kurtarır ancak kız düşmanın eline geçmemek için Allah'a saçlarının kopması için dua eder ve duası kabul görür. Yılana dönüşen saçları düşmanın imhasını sağla (Remil Eliyev, "Efsenelerde Dağ Kultunün Struktü-Semantık Fonksiyonlarına Dair", **Azerbaycan Şifahi Xalq Edebiyatına Dair Tedqiqler XXI**, Bakı 2006, sf. 15–38) Ağrı Dağı) Türk kültürlü halklarda saç daha ziyade kişioğlu'nun kutunun bulunduğu yerdir. Bu tespitle saçın kurtarıcı ve koruyucu etkinliğini görüyoruz ki mahiyet ortaklıkları vardır. Tunceli-Çemişkezek'ten tespiti yapılmış "**Yılan Dağı Efsanesi**" de kucağındaki çocuğu ile birlikte kendisine saldıran yılandan korunmak için taş olma pahasına Allah'a yalvaran gelin, çocuğu ile ve saldıran yılan taş kesilirler. Gelinin duasının kabul gördüğü bu dağa **Yılan Dağı** denilmektedir. (Cahit Kavcar-Mehmet Yardımcı, **Efsanelerimiz İnönü üniversitesi Efsane Derleme Yarışması**, Malatya, 1990, sf.138) "**Gelincik Dağı ile Mastluğ Efsanesi**" de Birbirlerini seven bir çiftten kızı, babası başka birine verir. 40 gün süren düğünün son gecesinde çoban olan âşık kavalını çalar gözyaşları arasında Allah'a yalvarır, düğün alayının taş olmasını ister. Dileğini Allah kabul eder. Diyarbakır-Çermik'teki **Mastluğ,** halkın kutsal kabul ettiği bir ziyaret olur. (Cahit Kavcar-Mehmet Yardımcı, **Efsanelerimiz İnönü üniversitesi Efsane Derleme Yarışması**, Malatya, 1990 sf. 159–160) Ağrı dağının insan gibi tasavvur olunması efsanesinde Ağrı ve **Karnıyarık Dağları** iki kardeşmişler ve Karnıyarık Dağı Ağrı Dağının küçük kardeşidir. Büyük kardeş küçük kardeşin aşkına ihanet eder ve gösterdiği mertliğe rağmen onu düşman karşısında yalnız bırakınca küçük kardeşin kahrından karnı yarılır. (Remil Eliyev, "Efsenelerde Dağ Kultunün Struktü-Semantık Fonksiyonlarına Dair", **Azerbaycan Şifahi Xalq Edebiyatına Dair Tedqiqler** XXI, Bakı 2006, sf. 15–38) Ağrı Dağı Etrafında gelişen efsaneler konusunda en fazla tespi olan M.F.Kırzıoğlu'dur. (M. Fahrettin Kırzıoğlu, "Nuh'un Gemisi ve Ağrı Dağı", **Ülkü Dergisi**, 1949 C;2 S.2, sf.15–16), Ağrı Dağı Efsanelerinden konumuzla en fazla ilgisi olan efsanede dağların da ordularının olduğunu, aralarında savaştıkları ve yarıştıkları, padişahlarının bulunduğu, âşık oldukları, aşklarına ihanet edebildikleri ve zafiyet gösterebildikleri gibi hususlar vardır. Nitekim bir efsanede de Küçük Ağrı Dağı, Ağrı Dağının kız kardeşidir. Kaf Dağı ile Küçük Ağrı Dağı arasında gönül ilişkileri olabilmektedir. (Ali Püsküllüoğlu, **Efsaneler**, Türk Dil Kurumu yayınları Ankara, 1971, sf.50–58) Erbil'deki, geçmişte yaşamış bir kısım ulu zatların aralarındaki yarışmayı, semaya doğru giderek yükselip birbirlerine top atarak gösterdiklerini dinlemiştik.(Yaşar Kalafat " I. Türkmen Kurultayı ve Kerkük Yöresi Türk Halk İnançları" **Türk Kültürü**, Ocak 1998 S...Sh.27–52; "Kerkük Yöresi Türkmenleri ve Türkmen Halk İnançları" **Türk Dünyası Araştırmaları**, Şubat 2001 S. 130 sf. 171–185)

Hak Ozanlarının şiirinde dağlar anlatılırken onlardaki yüceliğin, yapı zenginliğinin, celalin, onları gören insanı da ululaştırdığını, dağların vefalı ve **ecelsiz** olduğunu, insanlar arasında zengin fakir gibi, farklar gözetmediğini, dağlara yağan karın nur olduğunu açıklayıp, yazın ortasında kar yağdırabilen Kaşgar'ın ilahi aşkını delilikle tanımlayan Dede Şimşir dile getirmektedir.

Created with nitro PDF professional
download the free trial online at nitropdf.com/professional

“Qütretden bineli, senger qalalı,

Sayılmaz qapılı, cabalı dağlar.

Sendeki qurğunu, cahi-celalı,

Gören her bir insan ucalı, dağlar

……………………………

İnsan bivefadır, siz hemişelik

Borç olur insanın eceli, dağlar

……………………………..

Yohsulu, erbabı, şahı, gedanı,

Tutmaz bir-birinden aralı dağlar

Kepez, Murov, Qonur-gör neçe dağ var…

Üstüne nur yağsın, ay deli Qaçkar,

Yayın ortasında yağdırarsan, gar,

Sef çekib üstünde serdarın, dağlar” (**Mürsel Hekimov, Haqq Aşığı Dede Şemşir Dünya, Xüsusi Buraxılış 2(4) Mart 2004 sf.58**) demektedir. Delilik Türk halk tefekküründe üzerinde daha çok durulması gereken ve ululuktan farklı mütalaası mümkün olmayan bir husustur.

“Haydi delilerim haydi,

Yeriyin düşman üstüne!

Men özüm Aslan peşesi

Hepiniz bir han üstüne” (**Cevat Hey’et Azerbaycan Şifahi Halk Edebiyatı**, Bakı, 1990, sf.73)

Dede Şimşir’in dağlarda gördüğü vefalılığı Dadaloğlu’da görmektedir. “Dağlar dağımdır benim dert ortağımdır benim” diyen Türk halk tefekkürü Azerbaycan’da da Anadolu’da da dağlara mistik bir güven duymuştur. Dadaloğlu’nda,

“…………………..

Hakkımızda devlet etmiş fermanı

Ferman padişamındır dağlar bizimdir” (Tahir Kutsi, **Dadaloğlu**, İstanbul, 1974, sf. 90) Dağ, kar, mevsim ve ermişlik bağlamında yapılmış bir tespit de Ankara’daki **Karyağdı Sultan** ile ilgilidir. Efsaneye göre yaz ortasında kar Aşeren/Yerikleyen bir gelinin Allah duasını kabul edip yazın karın yağmasını sağlar. Bu olayı yağışa yansımış zamandan münezzehlik olarak algılamak mümkün müdür?

S.Vurgun “Dağlar” şiirinde ,

“Laçınların göyden enmez

Created with nitroPDF professional
download the free trial online at nitropdf.com/professional

Qayaların baxar, dinmez,

Yaman günde üzün dönmez,

Pozulmaz ılgarın dağlar" derken. (Kamil Hüseyinoğlu, "Âşık Poeziyasında Dağ Motifleri" **Dede Qorqud**, 2004/1 sf.53–57)! Veya yine Dede Korkut'ta, " dağların dar günde sırt dönmeyeceklerini anlatıyordu. Bu arada dağ bağlantılı rüzgâr, güneş, kar gibi bulut faktörünün de yok sayılmayacağı kanaatindeyiz.

"Hüsnünden kervan yerimez,

Sıxdır dumanların dağlar!

…………………………." (Kamil Hüseyinoğlu, "Âşık Poeziyasında Dağ Motifleri" **Dede Qorqud**, 2004/1 sf.53–57)

Keren Aslı'yı Sultan Dağı'na sorarken onunla insanmışçasına konuşmaya geçer ve, "Sana deyim Soltan Dağı,

Ne dumandı başın senin?

Ciskin töker, duman çöker,

Heç getmezmi qışın senin? (Mehmet Ceferli, (Esli ve Kerem Dastanının Mifoloji Motivlerine Dair", **Dede Qorqud**, 2003/4 sf. 76–81)

Türk destanlarında kahraman dağdan olduğu gibi **dağın ruhu**ndan da güç alabiliyordu ki bu ikisi fark şeyler değillerdi. Dağlar ulu ana, ulu ata durumunda idiler. Atalar ruhu ile dağ ruhu farklı değildiler. Dede Korkutun alkışındaki 'Qarlı qara tagların yıqılmasun" dağının ruhu dağını terk etmesin anlamında idi. Taşa dönüşme de ruhun bedenden ayrılarak yıkılması mı idi? (Rövşen Elibeyli,, "Dede Qorqud Kitabı'nda Dağ Kültü", **Dede Qorqud**, 2004/3 sf. 49-57)

Belki ismi geçen dağlar arasında Ağrı Dağını zikredilmemektedir. Ancak Hak adamının Hakkın tecellisi olarak tanımladığı dağı nasıl gördüğünü anlatmaktadır. Bu noktada Kaşgar'a veya Ağrı'ya şu yamacından veya bu yamacından bakmak değil, eser ve sahibi arasındaki ilişkiyi aynı pencereden görebilen olmak önemlidir. Bu ortak penceredir ki, anadili farklılığını aşan bir ortak paydayı, halk kültürü paydasını oluşturur. Toprağın nefesi, dağın nefesi bölge halklarının ortak kültürel nefesini belirler. Dağlar daldadır, Sığınaktır, koruyucudur. Bu özelliğini sergilerken dağlar insanları sonradan edinilmiş yapılarına değil, insan fıtratında yaratılmış olmalarına bakmaktadır. **Kerimoğlu ve Ayı Destanı'**nda Kerimoğlu ayıya;

"Sen heyvansan senin gücün beldedi,

Ben insanam menim gücüm goldadı

O görünen dağlar bize daldadı

Gel yeme Allah'a bağışla beni" (Sednik Paşa Pirsultanlı, **Elden Obadan Eşittiklerim**,, Agah 2005, s 45)derken, Türk halk tefekkürüne dağ merkezli güzel bir örnek vermektedir. Bu tefekkürde mutlak olanın hükmü vardır ve bu inanç yapılanmasında bütün yaratılmışların hakları ve sorumlulukları bulunmaktadır. Şair Sedi'nin dediği gibi 'özüm eşk ehliyem meşk dindarıyam' Bu tefekkürde aşk ehl olmak vardır. Bu bir aşk dindarlığıdır.

Buğac'ın annesi kazlık Dağı'nda yaralı oğlunu bulunca dağa yüzünü dönerek,

"Ne Qazlık Dağı axar senin suların?

Created with nitroPDF professional
download the free trial online at nitropdf.com/professional

Axar iken axmaz olsun!

Biter senin otların, Qazlık dağı

Biter iken bitmez olsun

Qaçar senin keyiklerin, Qazlık dağı

Qaçar iken qaçmaz olsun daşa dönsün!"kargış etmesi, (Kamil Hüseyinoğlu, "Âşık Poeziyasında Dağ Motifleri" **Dede Qorqud**, 2004/1 sf.53–57)! Veya yine Dede Korkut'ta,

"Heyirdua verek, Hanım

Köklü uca dağların yıhılmasın"algış etmesi (Cevad Hey'et, **Azerbaycan Şifai Halk Edebiyatı**, Bakı, 1990.sf.70) bu tefekkürün bir sonucudur.

Azerbaycan'ın Hanlar reyonu'nun Balçılı köyündeki **Kırk Emcekli Dağ'**daki kayalıkta bütün hayvanlar yavrularını emzirirken resmedilmiştir. Ancak katır resmedilmemiştir zira onun yavrusu yoktur**. (Sednik Paşa Pirsultanlı,** Elden Obadan Eşittiklerim**,, Agah, 2005 sf. 45**) Taktir, dağında, dağdakilerin de fevkinde olanda kadirdi mutlaktadır.

SONUÇ, Sonuç olarak denilebilir ki, Türk halk tasavvufunda ruhu veya sahibi olmayan hiçbir yaratılmış yoktu. Yaratılmışların ruhları arasındaki bağıntıyı ismi değişse de daime mutlak olan sağlıyordu. Bu cümleden olarak dağların da tabiî ki Ağrı dağının da bu sistemdeki yeri farklı değildi.

161 kez okundu.

Created with nitroPDF professional
download the free trial online at nitropdf.com/professional